

ADAM KRUPA

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego
62-410 Zagórów, ul. Wojska Polskiego 13

Użytki ekologiczne w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym

Użytki ekologiczne są jedną z form ochrony cennych przyrodniczo obiektów, mających znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i typów siedlisk (*Ustawa...* 1991). Sposób ich tworzenia daje możliwość praktycznej i skutecznej ochrony przyrody na szczeblu lokalnym – może je powołać rada gminy lub wojewoda. Użytki ekologiczne muszą być wykazane w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i uwidocznione w ewidencji gruntów.

Stosunkowo niedawno rozpoczęto tworzenie użytków ekologicznych na terenie byłego województwa konińskiego. Do chwili obecnej (luty 1999 r.) powstało ich 251, wszystkie powołane zostały przez Wojewodę Konińskiego w 1997 i 1998 r. Brak, jak dotąd, aktywnego udziału gmin.

Inicjatywę ochrony cennych obiektów przyrodniczych poprzez tworzenie użytków ekologicznych podjęła m.in. Pracownia Naukowo-Dydaktyczna Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego*. W 1998 r. utworzono w obrębie Parku 6 użytków ekologicznych. Objęły one ochroną zróżnicowane ekosystemy. Przy ich wyznaczaniu w dużej mierze wykorzystano wskazówki zawarte w inwentaryzacjach przyrodniczych gminy Zagórów (Brzeg 1991a) i gminy Łądek (Kusiń i in. 1995) oraz w dokumentacji projektu Parku (Winiecki, Brzeg 1995).

* Nadwarciański Park Krajobrazowy powołano 19.10.1995 r., pracowników zatrudniono od stycznia 1998 r.; obecnie włączony jest do Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego.

Ryc. 1. Lokalizacja użytków ekologicznych w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym: 1 – Niwka, 2 – Wydma, 3 – Nadwarciańskie Pastwiska, 4 – Kępa Warciańska, 5 – Skarpa w Skokumiu, 6 – Łęg Zboczowy w Kopoju. – Location of sites of ecological interest in Nadwarciański Landscape Park: 1 – Niwka, 2 – Dune, 3 – Nadwarciańskie Pastures, 4 – Warta River Clump, 5 – Escarpment in Skokum, 6 – Slope Riparian Forest in Kopoju

Charakterystyka użytków ekologicznych w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym (ryc. 1)

1. Niwka (pow. 16,15 ha, gm. Łądek) – celem utworzenia tego użytku ekologicznego jest ochrona unikalnego fragmentu łągi jesionowo-wiązowego *Ficario-Ulmetum campestris* o naturalnym, „puszczańskim” charakterze. Znajdują się tam także bardzo cenne murawy kserotermiczne, zarośla róż, wrzosowiska oraz łąki trzęślicowe ze stanowiskami kosaćca syberyjskiego *Iris sibirica*, goryczki wąskolistnej *Gentiana pneumonanthe* i goździka pysznego *Dianthus superbus*. Użytek obejmuje także duże starorzecze z dobrze rozwiniętymi szuwarami (głównie trzciniowymi), będące ważną ostoją łągowych ptaków wodno-błotnych, m.in. gęgawy *Anser anser*. Dotychczas największym zagrożeniem była rabunkowa gospodarka na powierzchniach leśnych oraz zaprzestanie koszenia użytków zielonych, zwłaszcza łąk trzęślicowych. Niezbędna jest ścisła ochrona lasów (być może wykup gruntów) oraz aktywna ochrona (koszenie) łąk.

2. Wydma (pow. 0,2 ha, gm. Zagórów) – ochroną objęto niewielką, stosunkowo mało zmienioną wydmy śródlądową. W większości porośnięta jest murawami napiaskowymi *Spergulo vernalis-Corynephorum*, *Corniculario-Cladonietum mitis*, *Diantho-Armerietum* i *Festuco-Koelerietum glaucae*.

Szczególną uwagę zwracają duże płaty krzaczkowatych porostów z rodzajów *Cladina* i *Cladonia*. Szata roślinna Wydm nie została jeszcze szczegółowo zbadana, a utworzenie użytku ekologicznego miało charakter interwencyjny, gdyż nasiliło się zagrożenie tego obiektu wskutek eksploatacji piasku. Należy także dodać, że większość wydm w dolinie Warty obsadzona została sosnami, przez co w znacznym stopniu utraciły one swoje walory przyrodnicze.

3. Nadwarciańskie Pastwiska (pow. 35,53 ha, gm. Zagórów) to obszar położony na międzywalu, mający zróżnicowaną szatę roślinną. Przeważają zbiorowiska pastwiskowe, znaczny jest też udział wiklin nadrzecznych *Salicetum triandro-viminalis* okalających wypłycone starorzecza i porastających brzegi Warty. Obecne są także fragmenty odtwarzających się łągów wierzbowych *Salicetum albo-fragilis*. Zamulone brzegi Warty porastają krótkotrwałe zbiorowiska z klasy *Bidentetea tripartitae*. W obrębie starorzeczy rozwinęły się także zbiorowiska roślin wodnych oraz kilka typów szuwarów. Dodatkowym walorem jest tu stanowisko bobra *Castor fiber*. Celem utworzenia tego użytku ekologicznego jest zabezpieczenie przed wycięciem wiklin nadrzecznych i łągów wierzbowych oraz umożliwienie dalszego ich rozwoju, a w przyszłości także aktywne odtwarzanie lasów na wybranych powierzchniach.

4. Kępa Warciańska (pow. 0,3 ha, gm. Łądek) obejmuje wyspę na Warcie pokrytą dojrzałym i bardzo dobrze zachowanym łągiem wierzbowym *Salicetum albo-fragilis*. Las ten otoczony jest wiklinami nadrzeczными *Salicetum triandro-viminalis* z udziałem zbiorowisk welonowych *Achilleo-Cuscutetum lupuliformis*. Zagrożeniami obiektu mogą być pozyskiwanie drzew oraz podmywanie brzegu wyspy (konieczne zabezpieczenia) i, co za tym idzie, zmniejszanie jej powierzchni. Kępa Warciańska wraz z Nadwarciańskimi Pastwiskami stanowi część projektowanej sieci użytków ekologicznych i rezerwatów przyrody chroniących dojrzałe postaci łągi wierzbowego oraz miejsca ich odtwarzania i renaturalizacji.

5. Skarpa w Skokumiu (pow. 0,4 ha, gm. Zagórów) położona jest na stromej krawędzi doliny Warty po wschodniej stronie wsi Skokum. Najcenniejszym elementem jest zespół „stepu kwietnego” *Adonido-Brachypodietum*. Najbardziej strome, zerodowane stoki porasta murawa *Tunico-Poëtum*. Duże powierzchnie pokrywają zarośla tarniny i głogu *Pruno-Crataegetum*. Obiekt ten, jako jedyny tego typu

we wschodniej Wielkopolsce, proponowany był do ochrony rezerwatuowej przez Brzega (1991a). Zagrożeniem, coraz bardziej uwidaczniającym się, jest zaprzestanie użytkowania muraw i nadmierny rozwój krzewów. Obiekt wymaga wprowadzenia aktywnej ochrony.

6. **Łęg Zboczowy w Kopojnie** (pow. 0,4 ha, gm. Zagórów) obejmuje najlepiej zachowany na tym terenie fragment łągi zboczowego *Viola odoratae-Ulmetum* z wieloma rzadkimi gatunkami, np. jedynymi znanymi z terenu Parku stanowiskami kokoryczy wątlej *Corydalis fabacea* i smardza jadalnego *Morchella esculenta* (por. Krupa K., Krupa A. 1998). Potencjalnym zagrożeniem jest bliskość wsi i wycinanie drzew. Niektóre fragmenty wymagają renaturalizacji (np. przez rozrzedzenie nadmiernie zwartych zarośli).

Podsumowanie

Użytki ekologiczne są stosunkowo nową formą ochrony przyrody (Ustawa o ochronie przyrody z 16.10.1991 r.). Z ich tworzeniem i zasadami funkcjonowania nadal wiąże się wiele wątpliwości (por. Pawlaczyk, Jermaczek 1997), a nie wszystkie gminy podchodzą do możliwości ich powoływania (i tym samym wniesienia własnego wkładu w ochronę przyrody) z należytyim zrozumieniem. Nawet w już utworzonych użytkach ekologicznych nieprędko zostaną wprowadzone zasady ochrony.

Wątpliwości wzbudzała także inicjatywa tworzenia użytków ekologicznych na terenie obszaru o wyższej randze ochronnej, jaką jest park krajobrazowy, mimo że nie istnieją tu żadne przeszkody natury prawnej. Dyrekcja Parku stała natomiast na stanowisku, że forma ta jest właściwa na tym terenie z dwóch powodów:

1. Niektóre obiekty (również z tych dopiero projektowanych) nie mają wystarczających walorów, aby nadać im rangę rezerwatów przyrody, a jednocześnie zakazy wprowadzone w Parku nie zabezpieczają ich w sposób wystarczający – szczególnie dotyczy to lasów, w których prowadzić można wycinkę drzew;

2. Szczególnie cenne obszary, kwalifikowane do ochrony rezerwatuowej, mimo projektów istniejących od wielu lat (np. Brzeg 1991a, b), nie zostały zrealizowane i nie ma powodów sądzić, że możliwe to będzie w najbliższym czasie. Użytki ekologiczne są w tym przypadku formą zastępczą, szybką

w realizacji i najzupełniej właściwą, jeśli odpowiednio sformułuje się zakazy i ograniczenia oraz podejmie się realną ochronę. Jest to możliwe w ramach parku krajobrazowego, dysponującego zarówno odpowiednią kadrami, jak i funduszami.

Utworzenie użytku ekologicznego jest jednak dopiero początkiem w ochronie jego walorów przyrodniczych. Oznakowanie obiektu jest proste. Dużo bardziej skomplikowany jest natomiast dalszy krok, a mianowicie akceptacja zakazów, ograniczeń i zasad jego ochrony przez lokalną ludność. Wymaga to podniesienia świadomości ekologicznej społeczności lokalnej. Wprowadzone zakazy trzeba następnie egzekwować (co może wiązać się z niechęcią, np. właścicieli lasu). Niezbędne jest poniesienie kosztów na podjęcie aktywnej ochrony przyrody (usuwanie krzewów zarastających murawy, koszenie muraw stepowych i łąk) oraz na monitorowanie efektów wprowadzonej ochrony. Użytki ekologiczne w granicach Parku znajdują się w lepszej sytuacji niż pozostałe, są bowiem objęte dozorem i opieką jego pracowników.

W przyszłości proponuje się utworzenie w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym dalszych użytków ekologicznych. Wstępny projekt zakłada objęcie taką formą ochrony kolejnych fragmentów łągów wierzbowych i wiklin nadrzecznych, a także niektórych fragmentów olsu porzeczkowego, łąk trzęślicowych i słonorośli (por. Brzeg 1991a, b, 1998, Kuświk i in. 1995, Winiecki, Brzeg 1995). W przygotowaniu jest także projekt dotyczący powołania kilku rezerwatów przyrody.

Dyrekcja Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego wyraża wdzięczność Panu Tomaszowi Kalecie, pracownikowi byłego Wydziału Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Koninie, za pomoc w realizacji opisanej wyżej koncepcji oraz uznanie za Jego zaangażowanie w ochronę przyrody doliny środkowej Warty.

SUMMARY

Sites of ecological interest in the Nadwarciański (On the Warta River) Landscape Park

In 1998 in the Nadwarciański Landscape Park 6 sites of ecological interest were created. They are to protect, recreate and renaturise valuable ecosystems, characteristic of the Middle Warta River valley. Kępa Warciańska (Warta River Clump) and Nadwarciańskie Pastwiska (Nadwarciańskie Pasures) protect mainly the white willow gallery forests *Salicetum albo-fragilis* and their early successional stages. Niwka harbours the riparian ash-elm forests *Ficario-Ulmetum campestris* and the purple moorgrass meadows of the *Molinion* alliance. Łęg Zboczowy w Kopojnie (Slope Riparian Forest in Kopojno) was established to protect the best preserved riparian elm forest *Violo odoratae-Ulmetum* in this area. In Skarpa w Skokumiu (Escarpment in Skokum) there is a very valuable patch of the mesophile Central European steppic grassland *Adonido-Brachypodietum*. In Wydma (Dune) the typical sand swards of the class *Koelerio-Corynephoretea* are an object of protection. In addition to conservation, some of the communities mentioned need management.

Part of these sites were proposed earlier as nature reserves. Sites of ecological interest were created as a substitute. Restrictions introduced in these sites are often more severe than those valid in the very landscape park, so they may guarantee better protection for endangered ecosystems.

Further sites of ecological interest and nature reserve are planned in future to protect, among others, willow galleries, osiers, riparian alderwood with *Ribes nigra*, purple moorgrass meadows and halophytes.

PIŚMIENNICTWO

Brzeg A. 1991a. *Inwentaryzacja geobotaniczna gminy Zagórów*. Maszynopis, oprac. dla Woj. Konserw. Przyr. w Koninie, Poznań.

Brzeg A. 1991b. *Inwentaryzacja geobotaniczna gminy Pызdry*. Maszynopis, oprac. dla Woj. Konserw. Przyr. w Koninie, Poznań.

Brzeg A. 1998. *Geobotaniczna charakterystyka projektowanego rezerwatu częściowego „Łąki Pызdrskie” w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym*. Roczn. Nauk. Pol. Tow. Ochr. Przyr. „Salamandra” 2: 5–37.

Krupa K., Krupa A. 1998. *Smardz jadalny Morchella esculenta w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym*. Przegl. Przyr. 9, 4: 87–88.

Kuświk H., Brzeg A., Sikora S., Wyrzykiewicz-Raszewska M., Urbański P. 1995. *Szata roślinna gminy Łądek*. Maszynopis, oprac. dla Wydz. Ochr. Środ. Urz. Woj. w Koninie, Poznań.

Pawlaczyk P., Jermaczek A. 1997. *Poradnik lokalnej ochrony przyrody*. Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.

Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 r. Dz.U. nr 114, poz. 492.

Winiecki A., Brzeg A. 1995. *Dokumentacja przyrodnicza projektowanego Pyzdrskiego Parku Krajobrazowego w dolinie środkowej Warty (woj. konińskie)*. Ogólnopolskie Tow. Ochr. Ptaków, Poznań-Gdańsk.